

מבט על, גיליון 338, 29 במאי 2012

מצרים: 1805 – 1952 – 2012

עודד ערן

ההיסטוריה המודרנית של מצרים נחלקת בין שני משטרים. הראשון, המלוכני, החל עם תפיסת השלטון בידי מוחמד עלי ב-1805. השני החל ב-23 ביולי 1952, כאשר קבוצת קצינים צעירים סלקה את המלך פרוק. האם הבחירות לנשיאות במצרים מסמלות את סוף עידן שלטון הצבא במצרים?

תוצאות הסיבוב הראשון בבחירות לנשיאות הסירו, בדוחק, רק סימן שאלה אחד – מי יהיו שני המעמדים בסיבוב השני. בדוחק, משום ששני מועמדים שלא עלו לגמר כבר הודיעו שיערערו על תוצאות הסיבוב הראשון ויבקשו את השעיית תהליך הבחירות.

כל שאר סימני השאלה נותרו בעינם. הראשון בהם קשור לפער בין התוצאות של הבחירות לפרלמנט לבין התוצאות בבחירות הנוכחיות לנשיאות. מצד אחד, ההצלחה המוחצת של "האחים המוסלמים" ותנועת נור הסלפית, שזכו בשלושה רבעים מהמושבים בפרלמנט ומאידך, המועמד לנשיאות של "האחים המוסלמים", מוחמד מורסי, זכה ברבע מהקולות בלבד, אף שאלה הספיקו לזכותו במקום הראשון. קשה להצביע על סיבה אחת לתוצאה הנמוכה והיא בוודאי תוצר לחץ על התנועה להתגייס כדי להבטיח את נצחונו של מורסי בסיבוב הבא והקובע. יש להניח שהסלפים נשארו ברובם בבתייהם מתוך אדישות למועמד "האחים המוסלמים" והשאלה היא האם יש לאלו תמריצים שיניעו את הסלפים להצביע בסיבוב הבא והקובע עבור מורסי.

סימן השאלה השני מתייחס למשמעות של יכולתם של שני מועמדים, זה שזכה במקום השני, אחמד שפיק, ועמרו מוסא, שסיים במקום החמישי – המזוהים, לפחות על פי הקריירה שלהם, עם "המשטר הישן" היינו, עם מובראק – לזכות בשליש מהקולות. שפיק מגלם את ניסיון המועצה הצבאית העליונה במצרים לעצור את השתלטות "האחים המוסלמים" על מוסדות השלטון במצרים. סימני השאלה שמותיר ניסיון זה מרובים למדי. האם, למשל, מתכוונת המועצה הצבאית העליונה לסייע לשפיק גם בסיבוב המכריע או שכל כוונתה הייתה לאותת ל"אחים המוסלמים" שהיא אינה מתכוונת לוותר בקלות על חלקה במקבילית הכוחות המצרית. הזדהות מוחלטת עם שפיק אינה מבטיחה למועצה מציאות פשוטה גם אם הוא ינצח ויהפוך לנשיא. ההישג בדמות מקום שני בסיבוב שנערך בשבוע שעבר עורר גל תגובות נזעמות ושאלות על כשירותן של הבחירות. נצחונו בסיבוב המכריע יעמת את המועצה הצבאית עם שאלת הסמכויות של נשיא מצרים בחוקה החדשה. המפלגות השונות שהריצו מועמדים לנשיאות בקשו ששאלת הסמכויות תדחה עד לאחר הבחירות. מפלגות אלה תבקשנה, כמובן, קיצוץ משמעותי בסמכויות הנשיא, אם שפיק יהיה זה שייבחר. אם הצבא יתעקש במקרה זה על הותרת מרביתן של הסמכויות בידי הנשיא, כפי שהיה בימי מובראק, מובטח לו עימות חריף, ואולי אפילו אלים, בכיכר תחריר ובערים אחרות. גורמים אחרים שתמכו בשפיק, כמו, למשל, הקופטים (אף שהכנסייה הקופטית הודיעה כי אין לה מועמד מועדף) יצטרכו להחליט האם הם מוכנים להתססה מחודשת של "הרחוב" ולעימות אלים עם

גורמים מאוכזבים – "המסגד" מחד, והגורמים, החילוניים ברובם, שהובילו את מהפכת 25 בינואר 2011, מאידך.

מצד שני, ניסיון של הצבא לצמצם באופן משמעותי את סמכויות הנשיא, אם מוחמד מורסי ינצח, יעמת גם הוא את הצבא עם "האחים המוסלמים" ויעמידו תחת ביקורת כמי שמבקש לפעול בניגוד ל"רצון העם".

הצלחתו של המועמד הנאצריסטי-סוציאליסטי חמדין צבאחי, שהשיג חמישית מן הקולות, מעלה גם היא תהיות באשר לאפשרות של פעולה משותפת בין הגורמים החילוניים, זאת למרות העוינות בין צבאחי ומשטרו של מובראק, שמנע ממפלגתו של צבאחי לקבל מעמד רשמי עד לסילוקו של מובראק. על פניה, זו קואליציה בלתי אפשרית אבל מיליוני הבוחרים שתמכו ב-צבאחי שירצו להשאיר חותם על אופיו של משטר מצרים העתידי יאלצו לעשות את הבחירה הקשה. שני המועמדים יאלצו להציג "חבילת הטבות" אישית, למועמדים האחרים שכשלו – "האחים המוסלמים" כבר החלו בכך בהציעם סגנות לנשיא למועמדים האחרים – כמו גם "חבילת הטבות" עניינית, בדמות אמוץ פרקים מן המצע של המועמדים האחרים.

מהזווית הישראלית, המרוץ לנשיאות, אם לא יחולו בו שינויים מפליגים עד למחצית יוני, מבשר קשיים, אך לא בהכרח משברים. יש להניח, שאחמד שפיק, גם עם סמכויות מצומצמות, לא יקרא ליותר מאשר שינויים מסוימים בהסכם השלום בין שתי המדינות.

ההצהרות שפיזר מוחמד מורסי מצביעות על התקררות נוספת ביחסים, במיוחד ברמה הבכירה. מורסי אמר, בין השאר, כי מצרים תחדל מלהיות "אוצר אסטרטגי" עבור ישראל וכי לא ייפגש עם ישראלים אף כי הוא יאפשר לשר החוץ המצרי לעשות זאת. בראיון לרשת CNN אמר מורסי, כי מצרים תכבד את ההסכם אם ישראל תכבדו. הנשיא קרט, שהיה בין המפקחים הזרים על הבחירות, אמר, כי מתוך שיחותיו עם מנהיגי "האחים המוסלמים" התרשם, כי מצרים לא תבטל באופן חד-צדדי את ההסכם עם ישראל, אף כי ייתכן שתבקש בו שינויים. את העמדות הקשות ביותר הציג חמדין צבאחי שתיאר את ישראל כ"מדינה עוינת, גזענית, תאבת התפשטות טריטוריאלית, שאינה רוצה בשלום". השתלבותו בדרך כלשהיא במערכת השלטון החדשה במצרים תקשה על ניהול יחסי ישראל-מצרים אפילו בפרופיל נמוך יותר מבעבר.

אם ינצח מורסי בסיבוב המכריע שיחל ב-16 ביוני, יושלם המהפך השלטוני השלישי בתולדות מצרים בשתי המאות האחרונות. יתר על כן, בכך יבוא לקיצו העידן של שלטון מונוליטי, בין אם מלוכני או של כת קצינים. ניצחון של שפיק רק ידחה אך לא ימנע את המהפך. הפוליטיקה המצרית תצטרך ללמוד לחיות עם מושג חדש שעד כה היה לה זר – קואליציה. גם ישראל, שעד כה פנתה לכתובת אחת במצרים, על מנת לפתור את הבעיות, הן במישור האזורי והן במישור הביטחוני, תאלץ להסתגל למצב שבו קבלת ההחלטות במצרים אינה נעשית במרכז אחד ובלעדי.